

גלוס ריש

כשרת מקץ חנוכה

301

על הניסים

1 | בפורים ובימי החנוכה - אמר המשגיח הצדיק רבי מאיר חדש - אנו מודים ומהללים את הקדוש ברוך הוא על כל נפלאותיו באמירת "על הניסים". ובאמת על האדם להתבונן שהרי בכל יום ויום אנו מודים לקדוש ברוך הוא בברכה מיוחדת בתפילת שמונה עשרה "מודים אנחנו לך".
 6 | ודאי - סיים המשגיח - שההודאה שבכל יום היא גדולה וחשובה יותר, וראיה לדבר שהרי מי שטעה ולא אמר "על הניסים" אינו חוזר, ואילו מי שטעה ולא אמר "מודים" חוזר גם חוזר!

13 ימים

(2) 3015 (חנכה)

ביה מקץ בסעודת חברת ת"ת מקץ תרפ"ג.

1 | יבא ויצא; אך אם כבר בן נתן לו, אז איש נלבב ללבב לשמור צעדיו ממכשול, כי הן כל אב חפץ שיזכה בנו לאושר האמתי הנצחי ולא עוד אלא שיהיה יפה כח הבן מכה האב (על דרך שפירשתי במקום אחר בניד כשתילי זתים סביב לשלחניך, פירוש כי הוית הוא סמל דמות של יפה כח הבן, כי הוית בעצמו קשה לשכחה והשמון שהוא התולדה אפילו תלמודו של שבעים שנה הוא מזכירו כמאמר חז"ל בהוריות יג).

6 | אך אי אפשר כזאת רק אם האב בעצמו במעשיו ובדרכיו ובמדותיו יהיה למשל ולמוסר השכל לבנים ובשום אופן לא יצא ידי חובתו בתתו את בנו אל מלמד להועיל וגם יפור כסף רב על זה, אם בבית הוריו יראה הבן את ההפך מכל אשר למד בבית הספר; וכן פירשתי במקום אחר ושננתם לבניך. אך העיקר ודברת בם בשבתך ובלכתך ובשכבך ובקומך, היינו כל מעשיך ותהלכותיך יהיו דבור אל הבנים כי הוא פועל ועושה רושם חזק על לב הבן הרד, ומכיון שכן יזהר האב בכל מעשיו כי גורל בניו תלוי בזה. וזה שאמר יוסף הצדיק עד הנה למען אתחזק ביראת ה' הייתי צריך לזכור תמיד את כל עמלי וגם את בית אבי, אך עתה שזכני ה' בבן, זה יורוני ויאמצני ביראת ה' ומדות טובות יותר מכל הנ"ל עד שאיני צריך עוד להאמצעים האמורים. על כן גם אנחנו בעת שאנו מתחזקים ומתאמצים לשקוד על תקנת בנינו במלמדים מועילים וחברים מתוקנים, צריכים אנו לדעת כי עיקר החינוך תלוי בנו ובמעשנו על כן אחלי יכונן דרכינו לשמור פקודיו ובזכות זה יוכנו השי"ת לראות בנינו כנטיעים מגודלים, ועל דרך שפירש רש"י בפרשת שלח היש בה עץ צדיק המגין כעץ כן יהיה לנו בנינו כנטיעים מגודלים, בחינת עץ המגין על האבות בכל ענין אמן כן יהי רצון.

1 | ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני א' את כל עמלי ואת כל בית אבי ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני א' בארץ עניי. יפלא בזה. א' שם הראשון היה לו לקרוא אפרים על כי הפרהו האלקים. ב' איך שמח בזה כי נשהו והשכיחו האלקים את בית אביו. והגראה לפרש כי באמת יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום (סוכה נב, ב), ומכל שכן אם האדם הזה הוא במקום רשעים ובארץ קשה ערות הארץ כמצרים אשר על כל מדרך כף רגל אורבים לו נסיונות, ומכל שכן אם האיש הזה עלה הצליח בגדולה שאז ודאי נקל מאד ליצר הרע להחטיאו ולהזיח דעתו עליו לאמר חכמתי ונבונותי ואף חכמתי עמדה לי לעשות חיל ולעלות על גפי מרומי קרת. ומה תקנתיה של איש כזה שיוכל להתחזק ולעמוד בצדקו. ראשון תחלה החובה עליו בימי גדולתו לזכור תמיד גמי עניו ומרודן וכמאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ז, יד) ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, כלומר שיהיו תמיד לנגד עיניו העמל והרפתקאות דעו עליה בימים עברו, וכזה יכנע לבו ולא יתגאה ח"ו בעשרו ולא יקשיח לבו נגד עני וקשה יום על דרך מאמר הכתוב (דברים י, יט) ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים; וזאת שנית צריך שיהיה תמיד נגד עיניו זכרון מעשה האבות ומעשה הצדיקים שראה בימים עברו. על דרך שאמרו חז"ל (תדא"ר כה) חייב אדם לומר מתי גיעו מעשי למעשה אבותי. וכן מצנינו באמת ביוסף כי לולי הסיח דעת מאביו הקדוש כמעט היה נכשל ח"ו בעברה, כאמרם ז"ל הובא ברש"י בפסוק ויבא הביתה לעשות מלאכתו שפירש לחד מאן דאמר לעשות צרכיו עמה נכנס אלא שדמות דיוקנו של אביו נראתה לו וצנן רוהו. אך כל זה בהיות האדם לבדו וכגפו

11

ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו
 בתהחננו אלינו ולא שמענו (מב, כא). ועיין ספורנו. הנה רואים אנו מזה הערה
 נוראה, כי אף לאחר כל המקרה שקרה לאחי יוסף, אף לאחר שראו והכירו כי
 הגיע אליהם עונש מן השמים, ועדיין בעמדתם עמדו, ולא נתחרטו על עצם
 המכירה, כי אם רק על ענין אכזריותם, וזה פשוט שאחי יוסף לא הסרו בחרמתם
 מאומה ח"ו, בודאי לו היו מרגישים שהם חייבים בעיקר המכירה, היו ודאי
 מתחרטים עליה, כי כל אדם חולה את העונש במה שיותר פשוט וחמור, אלא
 בודאי כי ברור היה אצלם כי אין להם על מה להתחרט כי אם על מדת האכזריות
 שלהם.

3
 מ'י' 5

תאלמנה דוברי מלסתר, האפיקורסים הרחוקים מבת התורה, מבקרים את
 השבטים, שבטי ייה, ומתהירים גם לומר כי הם כבעלי נימוס, אוהבי הבריות,
 לא היו עושים מעשה רשע כזה, כי לא כבתה מקרבם אהבת רעים וקרובים,
 ודומה להם כי השבטים לא היו בעלי תרבות אלא סרצים ואכזרים פשוטים ח"ו.
 שטויות וטפשויות כל מחשבותיהם, ומה יאמרו על זקנם של השבטים צור חוצבם,
 אשר מסר נפשו להטיב עם ערבים זרים, ולהצדיק גם בעלי סדום. או על אביהם
 ישראל סבא, אשר אחרי עשרים שנות עמל ועבודה בבית חמיו, לא נגע מאומה
 מכל אשר ללבן, או על האמהות הקדושות, אשר על חשש הכלמה של אחות
 מסרה את אהוב נפשה אשר חתה עליו כל שבע השנים, וראו מה בין בני
 לבן חמיו, כי אף לא היה לו לראובן שום ערעור על הלקח ממנו בכורתו ונתנה
 ליוסף, אולם בענין מכירת יוסף הנה נחפז הוא, עלינו אדרבה להשתומם מגודל
 מצלתם ובהם, כי על אף כל זהירותם הנוראה בנגיעת כל אדם אם בממונו וכש"כ
 בנפשו, על אף כל אהבתם הנוראה לכל אדם וכש"כ לקרובים ושאר בשרם, ומ"מ
 בעת שהיה לפניהם לעשות דין ומשפט שלטו על עצמם, ובכל הגבורה קימו הדין
 כמשפטם, בלא התחשב עם כלום.

הוא אשר מצינו בתהיק (דברים לג, ט) משבתת את שבט לוי, כמו"ש
 האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו
 אמרתך ובריתך ינצרו. אל ישתכחו האפיקורסים במה שהם לא היו הורגים את
 אחיהם, אל תודה להם כלל, מה צדקם בזה, אהבת קרובים מדה טבעית היא, ואין

בהם מעלה כלל, והשבטים מתוך גודל מעלתם וכוחם הנה גברו על כל טבעיהם
 והוציאו הדין בלי כל נגיעה עצמית, כי דין ביי"ד היה להם על יוסף, כי רודף
 היה ומחויבים הם להורגו, ועל כן אמנם לא התחרטו גם עכשיו על המכירה עצמה
 כי אם על שעשו מעשה המכירה דרך אכזריות.

ועי' ספורנו (לעיל לו, כה) על הפסוק ויקחהו וישליכו אותו הברה וגר' וישבו
 לאכל לחם, ואמר: שלא היה כל זה בעיניהם תקלה או מכשול שימנעם מלקבוע
 סעודתם כמו שהיה ראוי לצדיקים כמותם כשאירעה תקלה על ידם וכי' וזה קרה
 להם מפני שחשבו את יוסף לרודף שכל הקודם להרגו זכה וכי', עכ"ל.

(כא) פהתחננו אלינו ולא שמענו.
 והיינו אכזרים נגד
 אחינו, אף על פי שחשכנוהו לרודף 51 היה
 לנו לרחם "בהתחננו" 52, וינגד מדת
 אכזריותנו 53 זה האיש מתאכזר נגדנו 54.

"אתה מתנקש בנפשי" (שמאל-א, כח, ט),
 מציר בלבך מוקש על נפשי 53. ולשון
 "להמיתו", שמיית הוא את אחיו 54, כמו
 "לעשתכם אתם" 55 (דברים ד, יד), "לעבדך
 בכרית" 56 (שם כט, יא). וכן הודיע מה היה
 למו 57 בהיות פלם צדיקים גמורים 58 עד
 שהיו שמותם לפני ה' לזכרון 59, איך נועדו
 לב יחדו להרג את אחיהם או למכרו 60,
 ולא נחמו על הרעה, כי גם כשאמרו
 "אכל אשמים אנתנו על אחינו" (להלן
 א"מכ, כא), לא אמרו שתהיה אשמתם על
 מכירתו או מיתתו אלא על אכזריותם
 "בהתחננו" 61. והנה הגיד הכתוב כי צירו
 בלבם וחשבו את יוסף לנוכל ומתנקש
 בנפשם להמיתם בעולם הזה 62, או בעולם

(יח) ויתנקלו אתו להמיתו 64. הנה לשון
 נכ"ל יורה על המצאה
 להרע, כמו "אשר נכלו לכם" 47 (במדבר
 כה, יח). אמר שחשבו את יוסף בלבם
 נוכל להמיתו 66, ושפא אליהם לא לדרש
 שלומם, אלא למצא עליהם עלילה 69 או
 להתטיאם 50, כדי שיקללם אביהם 51 או
 יענישם האל יתברך 52, וישאר הוא לבדו
 ברוך מבנים (על פי דברים לג, כד). ולשון
 התפעל יורה על ציור הדבר בנפש, כמו

הכא 63 או בשניהם, והתורה אמרה הכא
 להרגך השכם להרגו 64 (סנהדרין עב, א).

5

6
M'e
701N

1 "ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך וגו', ויאמר לא ירד בני עמכם וגו'" (בראשית מב לדלח), ופירש רש"י (מב"ר), "לא קבל דבריו של ראובן, אמר בכור שוטה הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בני". ולהלן (שם מג ב"ט): "ויאמר אליהם אביהם שובו שברו לנו מעט אוכל, וכו', ויאמר יהודה שלחה הנער אתי וגו', אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאותי אליך והצגתי לפניך וחסאתי לך כל הימים".

6 ויש לשאול לאחר שלא קבל יעקב אבינו דברי ראובן, מה ראה בדברי יהודה שקבל מיד את דבריו ואמר (שם י"א): "אם כן אפוא זאת עשו וגו' ואת אחיכם קחו".

ונראה שיעקר יחודו של יהודה בזה הוא במידת אחריותו, שבדבריו בא לידי ביטוי גודל הכרתו במידת חוב האחריות עד היכן הוא מגיע, שהרי נכון היה לאבד את כל חיי הנצח ח"ו אם לא יביא את בנימין, ועל בעל אחריות כזה ראוי לסמוך. וכמו שמצינו באמת שאמר ליוסף: "ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני והנער יעל עם אחיו" (שם מד לג), והיינו שמסר עצמו להיות עבד עולם במצרים השטופה זימה וטומאה, הרי שידע והכיר שכך מחייבת אחריותו כלפי יעקב ובנימין. ומשום כך ראוי הוא לסמוך עליו שיעשה כל אשר לאל ידו כדי לעמוד במה שקבל עליו. 10

ובתוספתא (ברכות פ"ד ה"ז) שנו: "מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של רבי יהושע וכו', אמר להן ר"ע מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה בתמר וכו', א"ל מפני שהציל את אחיו מן המיתה שנא' (בראשית לו כו) "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג" וכו', א"ל מפני העונה שנא' (שם מד לג): "ועתה ישב נא עבדך וגומר" וכו', אמר להם ר"ע ולא ערב הוא וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו וכו'".

ונראה שטעמים אלו שמחמתם זכה למלכות, אין סוף ענינם בתורת זכות וקבלת שכר גרידא, אלא שע"י מעשים אלו נעשה ראוי ומוכשר למלכות וכתר מלכות נהא הולמו. שכן עיקרו של מלך הוא קבלת עול אחריות על כל אלו שאימתו מוטלת עליהם, שאין לך עול של אחריות גדול מזה שמוטל על המלך. 28

ומקרא מלא הוא (משלי כה ג): "שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר", ופירש רש"י (שבת י"א א): "שהוא [המלך] צריך להיות לו לב לכמה מדינות למס הקצוב, ולכמה מלחמות ולכמה משפטים, והכל ביום אחד". ויהודה התרומם בכוחם של מעשים אלו למידת אחריותו של מלך, שהרי עיקר מעלתם של מעשים אלו הוא במידת קבלת האחריות שבהם. הן ההודאה במעשה תמו, שנשא באחריות מעשיו ולא הסירה מעליו, והודה ולא בוש לומר "צדקה ממני". והן במה שאמר: "מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו", שפירושו הוא, שמכיון שנצטרך לכסות את דמו של יוסף, ולהסיר את עול אחריות המעשה מעלינו, אין אנו רשאים להורגו. וזהו גם עיקרו של הטעם שאמרו: "מפני העונה שנא': "ועתה ישב נא עבדך וגו'", שכיון שנשא בעול האחריות ונכון היה למסור עצמו לעבדות עבור עול זה, ראוי הוא למלכות. ומשום כך נחלק מ"ד זה על תשובת ר"ע: "ולא ערב הוא וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו", וסובר שהיא גופא גבורתו של יהודה שהכיר בעול האחריות ועמד בו, ומשום כך זכה למלכות. [ונתבאר בארוכה במאמר כ].

ובב"ב (מד ב - מה א) אמרו: "המוכר שדה לתבירו שלא באחריות אין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני בעל חובו וכו', לעולם דלית ליה ארעא אחריתי דאמר לא ניחא דליהוי לוח רשע ולא ישלם". והקשה הר"י מיגאש: "יש כאן לשאל היכי חיישינן ליה בעדות שקר כי היכי דלא ליהוי לוח רשע ולא ישלם, והא רשע דעד שקר טפי חמיר ואלים מרשע דלוח רשע ולא ישלם וכו'".

ונראה דאף אמנם דמצד חומר החטא, חמור הוא חטאו של זה המעיד שקר מזה הלוח ואינו משלם, אך בבחינה אחת גרוע הוא מאד הלוח רשע ואינו משלם, שהרי פרעון החוב עול אחריות הוא על הלוח, והלוח ואינו משלם מסיר מעליו את עול האחריות ואינו חש בחובו כלל. ומי שמסיר מעליו עול האחריות עד שאין מעשיו מחייבים אותו כלל, אבדה ממנו צורת אדם, שהרי זו היא תחילתו של "אדם". שיבא אחראי למעשיו ודבריו, וכל שאינו בכלל זה אינו מן הישוב כלל. ומשום כך עלול אדם להעיד שקר ובלבד שיוכל לעמוד באחריותו ולשלם חובו. 51

והוא מה ששינו (אבות פ"ב מ"ט): "אמר להן [רבן יוחנן בן זכאי] צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם, ר' אליעזר אומר עין רעה, רבי יהושע אומר חבר רע, רבי יוסי אומר שכן רע, רבי שמעון אומר הלוח ואינו משלם". משנה זו אינה עוסקת בחטאים, אלא בדרך רעה שיתרחק ממנה האדם. והיינו דרך המקיפה וכוללת את חיינו של אדם, וכגון עין רעה חבר רע ושכן רע שאינם חטאים פרטיים אלא עיקרם דרך רעה. והרי נמצינו למדים שהלוח ואינו משלם אינו חטא מסוים, אלא דרך רעה שנוגעת לעיקר מהותו וצורתו של אדם. והיינו מפני שהלוח ואינו משלם מסיד מעליו עבותות אחריותו כלפי בעל חובו, ואינו חש כלל כי "בעל חוב" הוא, שאם היה מרגיש את עצמו אחראי היה עומד בחיובו, שהאחראי לעולם הוא עומד בחיובו, ואף שאין יד טבעו משגת, מ"מ השי"ת מזמין לו ומסייעו שיהא לאל ידו לשלם את חובתו.

7

8

אני מתעורר

במדרש תובא כאן בילקוט (רמז ק"ז) וזה לשונו הם יצאו את העיר לא תרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדוף אחרי האנשים וגו' כמה דאת אמר רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה עד כאן. והוא תמוה.

ויש לפרש דהנה איתא במדרש רבה פרשה זו על הפסוק וטבוח טבת והכן ערב שבת היה ואין והכן אלא

לשבת שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וגו' עד כאן.

ויש להקשות אם כן לפי זה הא דכתיב הבוקר אור והאנשים שלחו היה בשבת שחרית ואם כן האיך חללו השבטים את השבת שהלכו בשבת.

וצריך לומר כי פיקוח נפש היה שם ויעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ופיקוח נפש דוחה את השבת [ועיין

כיפ"ת ובנוה"ק] כמו דאיתא ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תהיו כחושים ברעב. נמצא שיעקב ובני ביתו היו עטופים ברעב ולכן חללו את השבת.

אך עדיין קשה על יוסף הלא הכיר את אחיו שהלכו בשבת ובודאי אחיו לא חללו את השבת אם לא היה פיקוח נפש אם כן היאך ציוה יוסף להחזירם ולא חס על אביו ובני ביתו שהיו עטופים ברעב.

אך יש לומר דאפשר כהפירוש השני ברש"י על הפסוק למה תתראו למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה. ואם כן יוסף ראה לאחיו שהיה פניהם שמחים ונראים

כעשירים כדאיתא בילקוט ולמד יוסף שיש להם תבואה בביתם רק שהם לא הלכו חוץ לתחום. רק כדי שלא יראה אותם יוסף שהם לא הכירו אותו עדיין וגם דבר אתם קשות וסברו שהוא מבני

נח ולכן יצאו מן העיר כדי שיסבור יוסף שהם הלכו לדרכם כדי שלא יוכל עוד לדבר אתם קשות. והלכו רק אלפים אמה שזה מותר לילך בשבת על פי דין.

והנה יוסף רצה לבוא על האמת אם יש בביתם תבואה או לא ואיזה טעם של למה תתראו אמת. לכך צוה לאשר על ביתו קום רדוף פירוש אם תראה אותם מרחוק שלא הלכו חוץ לתחום אם כן אין כאן פיקוח נפש דאם לא כן למה לא הלכו יותר מאלפים אמה ככהאי גוונא קום רדוף אחריהם. אבל אם תראה שהם הלכו יותר מאלפים אמה אם כן בודאי יש כאן פיקוח נפש אזי לא תרדוף אחריהם.

והשתא יבואר המדרש שהחלנו הבוקר אור והאנשים שלחו הם יצאו את העיר לא תרחיקו כמה דאת אמר כאלפים אמה דייקא פירוש סימן זה מסר יוסף לאשר על ביתו אם ירדוף אחריהם או לא.

(אסיפת הכהן)

9
אני מתעורר

הלוא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמני. ב"א הרב הגאון ר' שמואל דוד וואלקין שליט"א. הגאב"ד דלאקאטש וכעת רב בברוקלין. אמר בזה דבר מחודד. והיינו שהאנשים לא רצו להרנג את יוסף בידים ממש. רק ע"י גרם. ואיך אפוא השליכו אותו לבור מלא נחשים ועקרבים? אלא שחשבו אותו לחבר. היודע ללחוש לנחשים. שלא יויקו. וכדברי ר"י בן בתירא. נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים אין מעידין עליו חיישינן שמא חבר הוא (יבמות קכ"א). ולפיכך אמר להם עתה "עקיצה" חריפה (שאת משמעה הבינו אח"כ. כאשר נתידע להם): "הלא ידעתם — בענה שהשלכתם אותי הבורה — כי נחש ינחש איש אשר כמני". שהרי על סמך זה השלכתם אותי לבור, שיש בו נחשים ועקרבים, ואיך נועזתם לגנוב ממני את הגביע, שהנני

10

יוסף הניח דוקא גביע אשר ינחש בו לרמוז להם

שלא רצו לשמוע את חלומותיו

לאחר כל מהלכיו של יוסף הצדיק לאחיו לעוררם ולהחזירם בתשובה שיתחרטו על כל מה שעשו לו, ביקש יוסף להעמידם על שורש הדברים שהלומותיו אמר להם וישעשעו להם, לפיכך יצא להם חלום באמתחת בנימין דוקא את גביע הכסף אשר "נחש ינחש בו" שבו היה רואה בכוכבים ובמזלות, לרמוז להם שבהיותו עמהם הם מנעו ממנו וסתמו את פיו ולא רצו לשמוע את חלומותיו שהיו דברי נבואה וזהו שאמרו ונראה מה יהיו חלומותיו, וכך גם עתה הם גנבו ממנו את הגביע שבו היה מנחש ויודע את העתיד.

(10)

נחש ינחש בו

וזהו שאמרו להם "הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני", כלומר יודע אני את הנסתרות וצופה את העתידות הן על ידי גביע והן על ידי כנחות אחרים, וכונתו היתה ללמדם מה שעשיתם אז גם כיום עשיתם תנו אל לבכם אז צערתם אותי בזה, כיום אתם תצטערו מזה שימו אל לבכם, ויתכפר לכם.

נחש ינחש בו

גבורים ביד חלשים

של המצרים, שלא הוגיעו כוחם בעבודת פרך כמו בני ישראל שיצאו ממצרים, ולא האמצעים הטכניים של רכב ופרשים שהיו בידם. בשבט ה' את שיבת ציון היינו כחולמים" (תהלים קכו). כלומר נהיה במציאות במצבם של החולמים הללו. יוסף ופרעה. החלומות של גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים.

קוראים פרשת מקץ כהנוכה. הנס של חנוכה שהיה למציאות השתקף כבר בחלומי של פרעה. כבר פרעה חלם את חלום הבלהות של גבורים ביד חלשים. אמנם זוהי רעה חולה ש... אין בעל הנס מכיר בניסיון. ולא נודע כי באו אל קרבנה" (בראשית מא, כא). החלשים המנצחים את הגבורים, שוכחים מהר את הדבר הזה, כאילו לא קרה כלום.

פתרון זה של חלומות פרעה, לא פתר יוסף אלא חרטומי פרעה. ואף על פי שחרטומיו של פרעה, לא היו אלא חרטומים ולא נביאים, בכל זאת בפעם ההיא נזרקה נבואה בפתרונו. הם פתרו את החלום של שבע שבלים: "שבע שבלים טובות שבע מלכויות אתה מכבש ושבע שבלים הרעות שבע אפרכויות מורדות כן" (בראשית רבה פ"ט ז). אם המספר שבע לא עלה יפה בפתרונו זה, הרי עצם הפתרון שהחלום בא להגיד שאחרי שיכבוש פרעה מדינות ויהיה גבור, יפול ביד חלשים ממנו שימרדו בו, נתקיים במלואו במה שנוגע לבני ישראל.

ברם פתרון זה לא נועד לפרעה, אלא לבני ישראל דוקא, כי אם פרעה ידע מראש את סופו, לא ישתלשלו הדברים כמו שהם צריכים להשתלשל — ומשום כך, ואין פותר אותם לפרעה" (בראשית מא, ח). מה "לפרעה"? בשביל מי כן היה זה פתרון? האם בני אדם שפותרים פתרון שאיננו פתרון, נקראים פותרים? אלא להודיעך שרק לפרעה לא היה זה פתרון, כי פתרון זה לא נועד לו, אלא לבני ישראל דוקא.

יוסף פתר פתרון בשביל פרעה, ואילו חרטומי פרעה פתרו פתרון בשביל בני ישראל, ומשום כך לא נכנס פתרונו לאזניו של פרעה.

בדרך הטבע נמסרים חלשים ביד גבורים ומעטים ביד רבים. ואילו בדרך נס יש וגבורים נמסרים ביד חלשים ורבים נמסרים ביד מעטים. ברם, הנס של גבורים ביד חלשים הוא יותר בולט מן הנס של רבים ביד מעטים. כי רבים ביד מעטים יכול לפעמים להיות גם בדרך הטבע, במקרה שהמעטים האלה הם יותר חזקים מבחינה פיזית או מבחינת האמצעים שבידיהם, ואז נמסרים הרבים בידם בלי נס. אבל גבורים ביד חלשים, הוא תמיד נס ולא דרך הטבע. במקרה של גבורים ביד חלשים — יד הצדק על העליונה, ונצחון הצדק על הכוח הוא נס. ובמקרה של רבים ביד מעטים, יכול להיות גם שיד הכוח על העליונה, אלא שהמעטים הללו ריכזו בידם יותר כוח מן הרבים, ונצחון הכוח הוא דרך הטבע. רק במקרה שהכוח הפיסי ביד הרבים והמעטים הוא מאוזן, או אז הוא נס אם הרבים נמסרים ביד המעטים. ולכן בעל הנסים" אנו אומרים "גבורים ביד חלשים" לפני רבים ביד מעטים", כי עיקר הנס הוא בנצחונם של החלשים על הגבורים, ולא כל כך בנצחונם של המעטים על הרבים. אלא כשהחלשים הם גם מעטים והגבורים הם גם רבים, אז הנס הוא עוד יותר בולט. וכך זה היה בימי החשמונאים.

לפני שבני ישראל ירדו למצרים, קדמו אותם שני חלומות, חלום יוסף וחלום פרעה, לרמוז להם שלא יתיאשו מן הגאולה בדרך נס. חלום יוסף הוא החלום של רבים ביד מעטים. "השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי" (בראשית לז ט). הם רבים והוא יחיד והוא מושל בהם. ואף על פי שבתוקף שלטונו משל בהם, הרי עצם השגתו שלטון יחיד היתה בדרך נס. וחלום פרעה הוא החלום של גבורים ביד חלשים. שבע הפרות רעות המראה ודקות הבשר אוכלות את שבע הפרות יפות המראה ובריאות הבשר. שבע ושבע. אין בצד הפרות החלשות אפילו יתרון מספרי, ואף על פי כן הן מנצחות. שבע שבלים דקות ושדופות קדים בולעות שבע שבלים בריאות ומלאות — זהו שוב נס של גבורים ביד חלשים. כפילות החלום של פרות ושל שבלים, מסמלת את שני המקורות של גבורת הגבורים, גבורה פיזית וגבורה חמרית. הפרות בריאות הבשר יתרונו בגבורתם הפיזית. והשבלים המלאות יתרונו בשובע שבהן. ביכלתן החמרית. כאמצעים שבידיהן.

חלומי זה של פרעה קבל פתרונו המעשי לא אצל פרעה הסב, אלא אצל פרעה הנכד, על ידי סוף. פרעה וכל חילו ירדו במצולות כמו אבן. יד הצדק היתה על העליונה והכוח הוכרע. החלשים יצאו

באר ארית מנוכה-רר ארית

חשיבותה של מלכות

כאשר מתאר הרמב"ם את הרקע לתקנת ימי החנוכה, הוא מדגיש את חזרת המלכות לישראל (הלי חנוכה ג. א):

בבית שני, כשמלכו יון - גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובכנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלוהי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, ותורה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני.

מדוע מיוחד הרמב"ם מקום כה חשוב לחזרת המלכות לישראל? האם עיקר ימי החנוכה אינו בניצחון על היוונים ובנס פך השמן? תמיהה זו מתחדדת לאור דברי הרמב"ם עצמו לגבי מלכות בית חשמונאי (פיה"ש יומא א. ג.):

במקדש שני, שהיו בו כל הענינים בלתי מושלמים כמו שידעת, והמלכים לא היו הזולכים לפני המסורת הישרה, והיו מעמידים כהנים גדולים בכח אף על פי שאינם ראויים לכך...

הדגשת חשיבותה של התמדת המלכות בישראל איננה ייחודית להלכות חנוכה והיא מופיעה במקומות נוספים בכתביו של הרמב"ם. כך למשל, כאשר מתאר הרמב"ם את הברכות שמברך הכהן הגדול כיום הכיפורים בעת הקריאה בתורה, הוא קובע: "ומברך על ישראל ברכה בפני עצמה, עניינה שיושיע ה' את ישראל ולא יסור מהן מלך" (הל עבודת יום הכיפורים ג. א). התפילה לתשועת ישראל כוללת בקשה "שלא יסור מהן מלך".

הראייה קוק - החווה הגדול - ראה ברוח קדשו מדינה שהיא "יסוד כסא ה' בעולם. שכל חפצה שיהיה ה' אחד ושמו אחד" (אורות, עמ קס). אין ספק שתחון זה לא תאם את מלכות החשמונאים. לפחות כימיה המאחרים. מלכות החשמונאים לא הגיעה גם לדרגה נמוכה יותר המוזכרת בכתבי הראייה של "ממלכה בלי רשעה וכו' בריית" (אורות המלחמה ע"י המהווה מופת מוסרי ואור לגויים). מדוע אפוא מעמיד הרמב"ם את חזרת המלכות כה חשובה ונכונה למרות

מדברי הרמב"ם נלמד שקיומה של מדינה יהודית בארץ-ישראל הוא בעל חשיבות עצמאית. אף אם היא טרם זכתה להיות "יסוד כסא ה' בעולם". עצם קיומה של ממלכתיות יהודית, ועצם היכולת של עם ישראל לנהל חיים נורמליים בארצו - מחייבים מתן תודה לה' ומצדיקים אף קביעת חג מיוחד.

עוד ישבו זקנים וזקנות

בספר זכריה, מתאר הנביא את אחרית הימים בתיאור פשוט, כמעט בנאלי (זכריה ח. ד-ה):

כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת - עַד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וְזִקְנוֹת בְּרִחְבוֹת יְרוּשָׁלַם, וְאִישׁ מִשְׁעֲנָתוֹ בְּיָדוֹ מֵרֵב יָמִים, וְרִחְבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מִשְׁחָקִים בְּרִחְבֹּתֶיהָ.

ואם תוהה אתה על שגרתיותו של חזון זה, ממשיך הנביא מייד ומעיד שדווקא הוא נפלא בעיני ה' (שם ו):

כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת - כִּי יִפְלֵא בְּעֵינֵי שְׂאֵרֵי הָעָם הַזֶּה בְּיָמֵים הָהֵם, גַּם בְּעֵינֵי יִפְלֵא, נְאֻם ה' צְבָאוֹת!

ישיבתם של זקנים וזקנות בחוצות ירושלים, ומשחקם של ילדים וילדות ברחובותיה, הם חלק מחזון הגאולה. גם מדינה "רגילה", שאיננה יסוד כיסא ה' בעולם ואיננה אור לגויים, היא חלק מתהליך הגאולה, ויש לה משמעות דתית וחשיבות עצומה.

בדורנו, נתגלעה מחלוקת בשאלה זו עצמה בין גדולי ישראל בדור האחרון. בשנת תרצ"ז, שנים ספורות לפני השואה, נשא הרב מנחם זמבה, רבה של ורשה, נאום בפני הכנסייה הגדולה של אגודת ישראל, והתייחס בדבריו לשאלת ארץ ישראל ולכינון השלטון היהודי בה. הרב זמבה הציג את שיטתם של המצדדים בהקמת המדינה ואת שיטתם של השוללים אותה, והסביר את ההיגיון העומד ביסוד כל אחת מהשיטות לאור האידיאל הגדול של קידוש השם (חייושי

הגרמ"ז, סי' נז).

שאלת ארץ ישראל העומדת כעת על הפרק - יש גם בה משום קדוש השם. יש בזה דעות שונות, מהם

13

דעת אלה הרוצים לראות במהרה התכוננות מלכות ישראל הוא מחמת גודל תשוקתם לקדש את שם שמים לעיני העמים, להראותם כי אחרי שעברו אלפי שנה ועם ישראל נע ונד (בארץ - עוד לא אבד שברו, ועוד חיה יחיה).

אולם דעת אלה המתנגדים לזה היא אשר תמיכתם על יסוד דברי גאון ישראל, הגאון "חתם סופר" זצ"ל, אשר כתב בספרו "תורת משה" (פרשת שופטים, דף לז): "אפשר כבר היו ראויים להיות נגאלין גאולה שאינה שלימה,

או לשום שלום בינינו ובין האומות שאנו שוכנים בצילם, או יותר מזה - ולהיות גאולה ממש כמו בבית שני וכו', אבל אין חפץ בזה. כי אם גם אנחנו - אפשר שנתפשר לקבל גאולה כזו רק להיות גאולים, אבל מכל מקום אבותינו הקדושים לא יתמצו עתה כי ראם בגאולה שלימה. וטוב לישראל

לסבול אורך הגלות כדי שתהיה בסוף גאולה שלימה בכל".

הרב זמבה רק הציג את שתי השיטות, ונמנע מלחזות דעתו עליהן; אולם לדומה ששנתיים מאוחר יותר הוכרעה המחלוקת בדם ואש ותמרות עשן. לא ה"חתם סופר" ולא הבאים בעקבותיו יכלו להעלות בדעתם כי האלטרנטיבה

לציונות איננה "לסבול אורך הגלות", אלא השמדת יהודי אירופה. לאסוננו. הוויכוח בין שתי השיטות הוכרע במציאות האכזרית של השואה. מדינת ישראל - אף אם אין היא, לעת עתה, אור לגויים. עדיין זכויותיה רבות כמקלט ליהודים וכפתרון לבעיית החיים היהודיים בגולה. לאחר חילול השם הגדול של השואה, תקומת המדינה ונצחונותיה מהווים כשלעצמם תשובה של קידוש השם.

שלטון האמת והצדק

הזכרנו לעיל את תפילתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים לפני כניסתו לקודש הקדשים - "שיושיע ה' את ישראל ולא יסור מהן מלך". גם בצאתו מקודש הקדשים היה הכהן הגדול נושא תפילה על מלכות ישראל, אך הפעם היה נוסח תפילתו שונה (הל' עבודת יום הכיפורים, ד, א):

ומתפלל שם בהיכל אחר שיצא תפלה קצרה: "... יהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו שאם תהיה שנה זו שחונה - תהיה גשומה, ולא יסור שבט מבית יהודה, ולא יהיו עמך בית ישראל צריכין לפרנסה, ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים.

למדוע התפלל הכהן הגדול על מלכים מבית יהודה? הלוא בזמן בית המקדש השני כבר לא היו המלכים מבית יהודה.

ולכאורה היה צריך הכהן הגדול להתפלל על המלך המכהן בימיו?

נראה שתפילתו זו של הכהן הגדול אינה זהה לתפילתו לפני הכניסה לקודש הקדשים. בתפילתו הראשונה, היה הכהן הגדול מתפלל על עצם קיומה של מלוכה בישראל. לאחר יציאתו מקודש הקדשים, התפלל הכהן הגדול על דמותה של מלכות זו. נוסח התפילה רומז כמונן לברכת יעקב ליהודה - "לא יסור שבט לאופי המלוכה שיעקב אבינו חלם עליה. ואכן, בפירוש המשניות (ימא ה, א) מבאר הרמב"ם שתפילת הכהן הגדול בצאתו מקודש הקדשים הייתה על דמותה של מלכות ישראל:

ואחר כך מתפלל על שלטון הצדק והאמת, וזהו תכלית הכול.

אל לנו לזלזל בעצם קיומה של ריבונות יהודית בארץ ישראל. על חיים יהודיים "סתמיים" בירושלים ניבא הנביא זכריה. על עצם השלטון היהודי היה הכהן הגדול מתפלל ביום הכיפורים, וחזרת המלכות לישראל הייתה מהסיבות לקביעת ימי החנוכה. אולם ההכרה בחשיבותה של הריבונות היהודית כשלעצמה אינה פוגעת בשאיפתנו לכונן שלטון של צדק ואמת, ובהמשך פעילותנו להפיכת המדינה ליסוד כיסא ה' בעולם.